

Factsheet over **Orthodoxie**, radicalisering en polarisatie

Onderdeel van een reeks factsheets over de Nexus van religie-radicalisering in de context van het EDUC8-project.

Geproduceerd door Volos Academie voor Theologische Studies

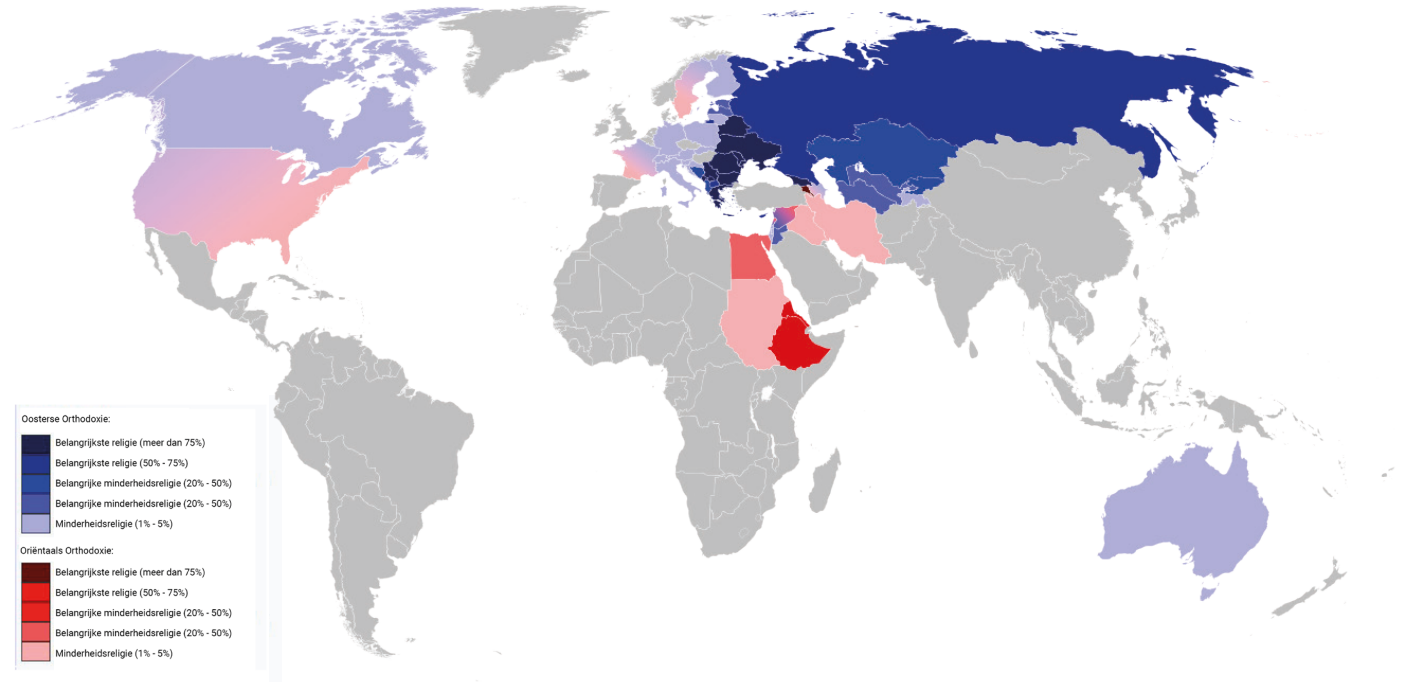
Gefinancierd door de Europese Unie

Inleiding

Orthodoxie (van het Griekse woord ὀρθοδοξία, 'rechtvaardige/juiste mening') betekent eigenlijk 'naleving van correcte geloofsbelijdenissen en rechtschapen praxis'.

De Oosters-Orthodoxe Kerk (gemarkeerd met blauwtinten op de kaart), is de op één na grootste christelijke denominatie, met ongeveer 220 miljoen gedoopte leden, terwijl de Oriëntaals-orthodoxe Kerken (gemarkeerd met roodtinten op de kaart) in totaal ongeveer 60 miljoen leden wereldwijd. In 1990 kwamen de oosterse en oosters-orthodoxe kerken overeen dat ze precies hetzelfde christologische geloof hebben; hoe dan ook, er zijn nog veel stappen te zetten tot de volledige hereniging "in gemeenschap". Meer dan de helft van de oosters-orthodoxe christenen woont op het grondgebied van de voormalige Sovjet-Unie, terwijl een aanzienlijk aantal in Zuidoost- en Oost-Europa, het oostelijke Middellandse Zeegebied en in het Midden-Oosten woont; de meerderheid van de oosters-orthodoxe christenen woont in Noordoost-Afrika, het Midden-Oosten, Armenië en India. Er zijn ook veel orthodoxen in andere delen van de wereld, gevormd door diaspora, bekeringsen en missionaire activiteiten.

Figuur 1. Demografische verdeling van orthodoxe populaties over de hele wereld

Bron: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Orthodoxy_by_Country.svg#/media/File:Orthodoxy_by_Country.svg (2010)

Structuur

Zowel de oosterse als de oosters-orthodoxe kerken opereren als gemeenschappen van autocefale (d.w.z. zelfbestuurde) kerken, elk gemodereerd door zijn eigen bisschoppen in lokale raden die "synodes" worden genoemd. De Kerk heeft geen centrale leerstellige of regeringsgezag analoog aan de rooms-katholieke paus, maar de oecumenische patriarch van Constantinopel (in Istanbul) wordt door de oosters-orthodoxe erkend als primus inter pares ("eerste onder gelijken") van de bisschoppen, die een "primaat van liefde en dienstbaarheid" en het bijeenroepen van de pan-orthodoxe bijeenkomsten. Ook binnen de plaatselijke kerken bestaat een aanzienlijke mate van zelfbestuur en diversiteit. Als een van de oudste nog bestaande religieuze instellingen ter wereld, hebben de orthodoxe kerken een prominente rol gespeeld in de geschiedenis en cultuur van Oost- en Zuidoost-Europa, de Kaukasus en het Midden-Oosten, evenals in Noordoost-Afrika.

Nieuwe kwesties

De houding van de orthodoxe kerk ten aanzien van opkomende problemen vertoont geen volledige uniformiteit vanwege de eerder genoemde gedecentraliseerde structuur. De kerk beweert trouw te zijn gebleven aan de oud-christelijke tradities, maar deze claim moet met de nodige voorzichtigheid worden benaderd aangezien alles evolueert en alles wordt beïnvloed door grote historische gebeurtenissen, zoals de vorming of de ontbinding van staten en rijken, de wetenschappelijke vooruitgang en de technologische prestaties enz. De orthodoxe kerk vormt daarop geen uitzondering. Als reactie op de opkomende problemen heeft de huidige oecumenische patriarch Bartholomew I de strijd voor milieukwesties op zijn agenda opgenomen, evenals de pleitbezorging van mensenrechten (inclusief rechten van minderheden), gendergelijkheid, kwesties van sociale rechtvaardigheid, de veroordeling van alle vormen van geweld tegen mensenlevens (inclusief oorlog, doodstraf en abortussen) enz.¹, kwesties die in vroegere eeuwen bijna onaangeeroerd waren of niet bestonden. Hoe dan ook, vanwege de gedecentraliseerde structuur van de orthodoxe kerk zijn er ook verschillende benaderingen, vooral over deze hedendaagse kwesties waarover nog geen algemene consensus is bereikt.

Veroordeling van geweld

In navolging van zowel de oude geschriften als de hedendaagse interpretaties worden in de orthodoxe kerk alle vormen van terreur en radicalisme veroordeeld. Geweld wordt beschouwd als "zonde bij uitstek" en kan niet worden aanvaard, "noch als een doel op zich, noch zelfs als een middel om een ander doel te bereiken". Hoewel de kerk accepteert dat er gevallen zijn waarin geweld, als een vorm van zelfverdediging, onvermijdelijk is, maakt ze duidelijk dat het gebruik van geweld het laatste redmiddel moet zijn en nooit buitensporig mag worden. "De kerk verwierpt alle geweld – inclusief defensieve daden – die worden ingegeven door haat, racisme, wraak, egoïsme, economische uitbuiting, nationalisme of persoonlijke glorie. Zulke motieven, die maar al te vaak de verborgen bronnen zijn achter het voeren van zogenaamde 'rechtvaardige oorlogen', worden nooit door God gezegend. Zelfs in die zeldzame situaties waarin het gebruik van geweld niet absoluut verboden is, ziet de Orthodoxe Kerk nog steeds een behoefte aan spirituele en emotionele genezing bij alle betrokkenen."

Figuur 2. Afbeelding van conflict tussen Byzantijnse en Arabische soldaten in het Madrid Skylitzes-manuscript (12e eeuw CE)
Bron: https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Madrid_Skylitzes#/media/

Natuurlijk waren wijze opvattingen als hierboven niet altijd het geval. Vooral in oorlogstijd zijn er veel misdaden tegen burgers gepleegd. Gevallen van misbruik van mensen met verschillende overtuigingen zijn door de eeuwen heen gemeld, en Joden zijn een regelmatig doelwit geweest, terwijl de laatste jaren een typisch doelwit zijn moslimvluchtelingen en Afrikaanse immigranten die uit het 'mondiale zuiden' komen. Hoewel dergelijk geweld meestal wordt veroordeeld door kerkleiders, is het in veel gevallen zelfs aangewakkerd door leden van de geestelijkheid, die de nieuwkomers beschouwen als een bedreiging voor de nationale of religieuze tradities.

Meerderheden en minderheden

Men moet onderstrepen dat de situatie in de verschillende landen en plaatselijke kerken heel verschillend kan zijn. In gevallen waar de orthodoxe bevolking dominant is, heeft de kerk de neiging zich aan te sluiten bij de regering en een ideologisch alibi te verschaffen voor discriminatie of onderdrukking, zelfs voor de activiteiten van de diepe staat. In gevallen waar orthodoxen een minderheid blijven, is de aanpak totaal het tegenovergestelde. In alle gevallen zijn meldingen van directe betrokkenheid van de kerk met geweld, of zelfs met directe lofprijzing van geweld, uiterst zeldzaam.

¹ Zie het officiële document van het Oecumenisch Patriarchaat: "For the Life of the World: Toward a Social Ethos of the Orthodox Church", <https://www.goarch.org/social-ethos>, beschikbaar in verschillende talen. Alle citaten komen uit deze tekst. Ook de blogs Public Orthodoxy, <https://www.publicorthodoxy.org> en Orthodoxy in Dialogue, <https://orthodoxyindialogue.com/> gaan over dergelijke onderwerpen.

Figuur 3. Elpidophoros, de aartsbisschop van de Orthodoxe Kerk in Amerika, neemt deel aan een Black Lives Matter-demonstratie in het voorjaar van 2020.

Polarisatie

Polarisatie was in de voorgaande eeuwen een vrij gangbare praktijk in de orthodoxe wereld en was niet alleen gericht op de andere religies, maar ook op de rest van de christelijke belijdenissen. Er is een poging gedaan om deze houding te veranderen sinds het midden van de 20e eeuw, toen de Orthodoxe Kerken officieel begonnen deel te nemen aan vele organisaties van interchristelijke en interreligieuze dialoog (zoals de Wereldraad van Kerken, de Conferentie van Europese Kerken, Religies voor Vrede enz.) "Wetend dat God zich op talloze manieren en met grenzeloze inventiviteit openbaart, gaat de Kerk de dialoog aan met andere religies die bereid zijn om verbaasd en verrukt te zijn door de verscheidenheid en schoonheid van Gods genereuze manifestaties van goddelijke goedheid, genade en wijsheid onder alle volkeren". Een aanzienlijk deel van de ultraconservatieve orthodoxen is echter nog steeds van mening dat communicatie met verschillende bekentenissen en verschillende religies een zonde is en dat veel bisdommen "anti-ketters" afdelingen hebben. Het is dus op de een of andere manier duidelijk dat de twee tendensen, polarisatie en verzoening, nog steeds naast elkaar bestaan en strijdig zijn binnen de orthodoxe wereld, en er is veel te doen in deze richting.

Figuur 4. Een van de iconen die wordt gebruikt voor polarisatiepropaganda door ultraconservatief orthodoxen. De orthodoxe kerk wordt voorgesteld als een schip van heiligen, met Christus als kapitein, terwijl haar vermeende vijanden (waaronder de rooms-katholieke paus, Luther, oecumene, duivels, de "antichrist" en monsters van de Openbaring) tevergeefs proberen haar aan te vallen vanaf de kust.

Omslag: De kapel van St. George van Grotta op het eiland Naxos, Griekenland.
Foto door Olya Gluschenko, 2018

Deze factsheet werd gefinancierd door het Fonds voor interne veiligheid van de Europese Unie - Politie.
De inhoud van deze factsheet geeft uitsluitend de mening van de auteurs weer en is uitsluitend hun verantwoordelijkheid. De Europese Commissie aanvaardt geen enkele verantwoordelijkheid voor het gebruik dat kan worden gemaakt van de informatie die erin staat.

